

JEAN RHYS

De wijde Sargassozee

Met een voorwoord van Jan Brokken

CAMDEN

'Jean Rhys is van hetzelfde niveau als Virginia Woolf.' – Jan Brokken

Begin negentiende eeuw trouwt de rijke creoolse erfgename Antoinette Cosway met de Engelse Mr. Rochester. Samen vertrekken ze van de Cariben naar Engeland. Aanvankelijk gefascineerd door haar schoonheid en sensualiteit, voelt hij zich langzamerhand steeds meer gefrustreerd door haar ondoordringbaarheid. Antoinette raakt in het kille Engeland meer en meer geïsoleerd, en als het gerucht de ronde begint te doen dat er in haar familie krankzinnigheid voorkomt, wordt haar situatie steeds ondraaglijker.

In deze moderne klassieker vertelt Jean Rhys het verhaal van de eerste mevrouw Rochester uit *Jane Eyre* van Charlotte Brontë.

'In de verhalen van Jean Rhys klinkt het unieke geluid van een groot talent. Als eeuwige buitenstaander bezieet ze de wereld.' – *de Volkskrant*

'Tijd om het talent van Rhys te (her)ontdekken [...] grote literatuur.' – *De Standaard*

Jean Rhys (1890-1979) is de dochter van een Schots-creoolse moeder en een arts uit Wales. Ze groeide op op Dominica, een eiland in de Caribische Zee. Rhys debuteerde in 1927 met de verhalenbundel *The Left Bank and Other Stories*, en in 1966 verwierf ze wereldfaam met *De wijde Sargassozee*.

www.uitgeverijorlando.nl

9 789493 081451

DE WIJDE SARGASSOZEE

Eerder verschenen van Jean Rhys

Alle verhalen

Wil je op de hoogte blijven van de boeken van Uitgeverij Orlando? Meld je dan aan voor onze nieuwsbrief op www.uitgeverijorlando.nl, of volg ons op Facebook, Twitter of Instagram

JEAN RHYS

De wijde Sargassozee

Met een voorwoord van Jan Brokken

Vertaald door W.A. Dorsman-Vos

uitgeverij
ORLANDO

© 1966 Jean Rhys Limited (Jean Rhys 1890-1979)
© 2020 Voorwoord Jan Brokken
Oorspronkelijke titel *Wide Sargasso Sea*
Oorspronkelijke uitgever André Deutsch, 1966
Vertaald uit het Engels door W.A. Dorsman-Vos,
gemoderniseerde vertaling © 2020 Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam
Omslagontwerp Mariska Cock
© Omslagbeeld Charles Camoin (1879-1965),
Jeune Creole, 1904, c/o Pictoright 2020
© Foto auteur Jean Rhys Limited
Zetwerk Pre Press Media Groep, Zeist
ISBN 978 94 93081 45 1
NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

VOORWOORD

Jean Rhys deed negen jaar over *De wijde Sargassozee*, een eerste versie niet meegerekend.

Na haar weerzien met Dominica had ze een eerste versie geschreven onder de titel *Le Revenant*. Ze moet aan het buureiland Martinique hebben gedacht, dat van de kolonisten de bijnaam *l'Île des Revenants* had gekregen – wie er een keer geweest was, wilde altijd terug. En natuurlijk dacht ze aan die andere betekenis van *revenant*: een uit de dood teruggekeerde geest.

Tijdens een verhuizing was het manuscript van die eerste versie verloren gegaan; toen was de oorlog gekomen, en na de oorlog was ze het vergeten. Haar bekendste roman, *Quartet*, was in de jaren twintig verschenen; wie hem in de kast had staan, vermoedde dat Jean Rhys allang was overleden. Ze hoorde bij een ander tijdperk, bij het Parijs uit het interbellum waar het leven 'snel en briljant' was geweest, en bij het edwardiaanse Engeland van welks snobisme na twee wereldoorlogen weinig meer over was. Haar laatste roman, *Goedemorgen, middernacht*, was in 1939 verschenen en in dat jaar viel er voor geen enkele schrijver nog enige eer te behalen; ze deelde het lot van een hele generatie kunstenaars – door de oorlog raakte ze haar publiek kwijt. Op een nieuw publiek moest ze twintig jaar wachten.

Ze was gescheiden van haar eerste man, de Nederlandse schrijver en journalist Jean Lenglet die onder het pseudo-

niem Ed. de Nève publiceerde en in de jaren dertig enige bekendheid genoot. Haar tweede man, de Engelse literair agent Leslie Tilden Smith, was overleden. Ze was voor de derde keer getrouwd, met de Engelse zakenman Max Hammer, die zo handig zaken deed dat hij wegens oplichting in het gevang belandde. Ze had een zoon verloren en haar enige dochter Maryvonne was bij haar eerste man in Holland achtergebleven. Ze woonde in vakantiehuisjes op het Engelse platteland. Rijk was ze nooit geweest, zelfs niet als meisje op Dominica; nu leefde ze ronduit in misère. Meer dan ooit leed ze onder de kou ('Het is zo koud op deze verdomde plek,' schreef ze in een brief, 'dat ik nergens anders aan kan denken dan aan hoe koud ik het heb en aan kou in het algemeen en dat kou de hel is en de hel kou enzovoort, enzovoort'); ze voelde zich miskend, in de steek gelaten, oud, ziek, uitgeput, en als een echte Lockhart zocht ze troost bij de enige bondgenoot die haar door de jaren heen trouw was gebleven, de fles. Ze zoop; na een paar glazen ging ze haar buurman te lijf die haar uit haar concentratie haalde, en kafferde iedereen uit, ook degenen die haar wilden helpen. Ze was een lastige en soms buitengewoon antipathieke tante, ze misdroeg zich, uit verbittering, haar boeken bestonden niet meer; en op andere momenten kon ze huilen als een kind.

Een medewerkster van de BBC traceerde haar in 1949, Jean Rhys! Dus die was nog niet dood! Maar het duurde tot 1957 voor er weer enige serieuze belangstelling voor haar werk kwam, en toen was ze inmiddels zevenenzestig jaar. De schrijver Francis Wyndham trad met haar in contact en uitgeverij André Deutsch contracteerde haar voor het boek dat haar langzamerhand helder voor de geest stond en waarin ze haar hele jeugd wilde oproepen; er was eindelijk geld voor kolen in de kachel, ze kon aan de slag, maar er

was nog een andere hindernis en die bleek moeilijker te overwinnen dan miskenning – de drank. ‘Eén dag dronken, een kater van twee dagen,’ schreef ze laconiek in een brief. Zo was het, alleen duurden die katers soms maanden. Bovendien was haar man sinds zijn vrijlating uit de gevangenis ernstig ziek; ze wilde hem verplegen en ze wilde schrijven, dat ging niet goed samen en uit pure wanhoop deed ze geen van beide.

Haar voornaamste probleem was dat ze aan een duivels moeilijk boek was begonnen, of zoals ze het zelf uitdrukte: een boek waar een duivel aan te pas moest komen om het te voltooien. Met *De wijde Sargassozee* wilde ze een aanvulling geven op een andere roman, op *Jane Eyre* van Charlotte Brontë, een roman uit 1847 die gerekend wordt tot de hoogtepunten van de wereldliteratuur. Ze wilde het verhaal vertellen van een personage uit die roman, van de voorangster van Jane Eyre, van de eerste Mrs. Rochester. Die krankzinnige Bertha Rochester, een West-Indische, was haar te karikaturaal; door uitvoerig op haar voorgeschiedenis in te gaan, wilde ze begrip voor haar wekken. *De wijde Sargassozee* moest eindigen waar *Jane Eyre* begon, in het Engelse kasteel waar de malende mevrouw Rochester was opgesloten.

‘Dat was,’ volgens Francis Wyndham, de redacteur, of meer nog de steun en toeverlaat, van Jean Rhys, die ik jaren na mijn verblijf op Dominica in Londen ontmoette, ‘een grandioos en tegelijk een levensgevaarlijk idee. Iedereen in Engeland kent *Jane Eyre*, bijna iedereen vindt het een meesterwerk. Door een vervolg op de roman te schrijven kon Rhys niet volstaan met een goed boek te schrijven, en zelfs niet met een erg goed boek. Ze verplichtte zichzelf met een meesterwerk voor de dag te komen, en daar was ze zich elke dag van bewust.’

Door haar schitterende vondst stelde Rhys zich dus voor een bijna ondoenlijke opgave: voortgaan op de weg van een roman die in geen enkele literatuurgeschiedenis ontbrak, en tegelijk schrijven vanuit een volstrekt eigen invalshoek.

Ze gaf Mrs. Rochester de meisjesnaam Antoinette Cosway, las en herlas *Jane Eyre*, en toen ze ongeveer iedere regel vanbuiten kende en een steeds grotere hekel aan het maanzieke personage van Brontë had gekregen, en trouwens ook aan Charlotte Brontë zelf (schrijft *prekerig*, schrijft *langdradig*), schreef ze haar eigen roman, in eerste instantie geheel vanuit het standpunt van de langzaam in waanzin wegsliuimerende Antoinette. Maar die versie beviel haar niet. 'Te veel gekte,' constateerde ze in een brief. Ze schreef een nieuwe versie die uit drie delen bestond; het eerste werd door Antoinette verteld, het tweede door meneer Rochester, het derde weer door Antoinette. Dat was opnieuw een krachttoer. Tot dan toe had ze al haar romans en verhalen door meisjes of vrouwen laten vertellen, nu moest ze in de huid van een man kruipen, en bovendien in een type dat ver van haar af stond, een arrogante Engelsman die naar West-Indië trok om er snel rijk te worden door met een rijke plantersdochter te trouwen en voor wie de zwartendom en lui en bijgelovig waren. Dergelijke Engelsen maakten witte mensen die lang op de West-Indische eilanden woonden, zoals de Lockharts, zoals de moeder van Jean Rhys, zoals de ooms en tantes van Jean Rhys, voor 'witte nikkers' uit.

'Hij was helemaal verkeerd,' schreef ze in 1964 in een brief aan Francis Wyndham over Rochester. Ze was toen dus al een jaar of zeven aan de roman bezig. 'Zo *kil*... Tevens een schlemiel. Eerst trouwt hij koeltjes met het meisje vanwege haar bruidsschat, dan gelooft hij alles wat er over

haar verteld wordt, ten slotte sleurt hij haar mee naar Engeland, sluit haar *jarenlang* op in een koude donkere kamer en laat *sweet little* Janey Rhys naar het resultaat kijken – dit nobele karakter! Nobel!! Mijn God! Zodra ik dat doorzag kwam het allemaal tot leven. Het was er altijd geweest. Mijn Rochester is *niet* een schlemiel. Hij is een onstuimige en vlammeende (Heathcliff) man die trouwt met een vreemd schepsel, deels omdat zijn vader het zo gearrangeerd heeft, deels omdat hij een kwalijke koortsaanval heeft gehad, deels ongetwijfeld voor lieve mams, maar toch vooral omdat hij nieuwsgierig is naar dit meisje – al bijna half verliefd. Dan gaan ze naar een heerlijke afgelegen magische plaats en dan is er geen sprake meer van half. Mijn mijnheer Rochester zoals ik hem zie, wordt zo onstuimig als Heathcliff en zo jaloers als Othello. Hij voelt zich ook slecht op zijn gemak (helemaal niet gewend aan sterke magie). *Achterdochtig.*

Het lukte haar pas Rochester te beschrijven toen Rochester ‘veel werkelijker’ voor haar was geworden ‘dan iemand die ik ooit heb ontmoet’. En toen hij een man van vlees en bloed was geworden, werd *De wijde Sargassozee* veel meer dan een roman over twee tot elkaar veroordeelde wezens op een even paradijselijk als onheilspellend eiland in de tropen; toen werd het een roman over de geheimzinnige draden tussen liefde en dood, tussen liefde en krankzinnigheid.

Rhys deed nog iets opmerkelijks. Ze gebruikte soms woorden die in negentiende-eeuwse romans voorkomen, woorden als hunkeren en smachten, maar hoewel de roman in de negentiende eeuw speelt, werd hij in het midden van de twintigste eeuw geschreven, en om dat te beklemtonen, liet ze haar zinnen af en toe haperen. Ze hakte stukken uit die zinnen weg, liet ze staccato klinken, niet vloeiend

als het negentiende-eeuwse proza. In haar kijk op de personages streefde ze hetzelfde na; het was een moderne, crue kijk op figuren die niet los konden komen van de geest van hun tijd.

Het eerste deel liet ze overdag spelen, het tweede tijdens de schemering en het derde 's nachts. Van werkelijkheid naar droom, van luciditeit naar waanzin – ook dat legde ze in een brief uit. Elk detail werd becommentarieerd, elk detail kostte haar maanden, en toen begon het schrappen. Ze bracht het boek tot honderdvijftig pagina's terug en toen het eenmaal gedrukt was, mopperde ze dat er nog te veel in stond – ze was *twéé* overbodige woorden tegengekomen.

Het schrijven kostte Rhys onwaarschijnlijk veel moeite. Het schrijven van proza althans. Vreemd genoeg schreef ze vlotter en sneller poëzie. Aanvankelijk wilde ze het gehele derde deel van *De wijde Sargassoze* in dichtvorm schrijven, wat Francis Wyndham en haar redacteur Diana Athill haar met veel tact en oneindig veel geduld uit het hoofd wisten te praten. Rhys had vanaf haar twaalfde gedichten geschreven om zichzelf 'te genezen van droefheid'. Liggend in bed – net zoals Proust schreef ze graag overdag in bed – produceerde ze het ene na het andere gedicht, lange epische gedichten met een ritme dat sterk aan de calypso doet denken. Rhys bleef haar hele leven verslingerd aan de muziek van de zwarten die ze in haar jeugd had gehoord. Een tekst moest voor haar in de eerste plaats ritme hebben en om die reden las ze wat ze geschreven had zelf hardop voor of liet zij het zich voorlezen door haar dochter Maryvonne, die af en toe een vakantie bij haar doorbracht en zich vooral die voorleessessies bleef herinneren, want dan was haar moeder niet een oude, zielige, aan de drank verslaafde vrouw, dan was ze groot schrijver die elk woord wikte en woog en zich bij iedere komma afvroeg of die op de juiste plaats stond,

vanwege het ritme van de zin. De calypso kan in verschillende tempo's gespeeld worden, maar altijd hoor je de klopp van de drum op de achtergrond, en altijd is de muziek explosief. Hoe wit van huid Rhys ook was, in haar manier van vertellen liet ze Afrikaanse elementen toe. De herhalingen. Het zangerige. Het ritmische.

Veel stukken uit *De wijde Sargassozee* zijn als gedicht begonnen, wat het korte, gecondenseerde, van haar proza kan verklaren. Die dichtregels zette ze vervolgens als proza achter elkaar, of ze schrapte ze. Zo verdwenen ook de regels die de titel van het boek verklaarden:

*Perhaps Love would have smiled then
Shown us the way
Across that sea. They say it's strewn with wrecks
And weed-infested
Few dare it, fewer still escape
But we, led by smiling Love
We could have sailed
Reached a safe harbour
Found a sweet, brief heaven
Lived our short lives.*

Over diezelfde zee schreef ze in een brief: 'Die woeste zee van wier waar ik schipbreuk heb geleden. Ik. Of zij. Arme Antoinette en arme mijnheer Rochester.'

Na negen jaar schrijven had Rhys zich volledig met haar beide hoofdpersonen vereenzelvigd, met hem en met haar.

De wijde Sargassozee werd haar meest autobiografische roman. Of misschien moet ik schrijven: in *De wijde Sargassozee* projecteerde ze haar eigen jeugd op die van haar voorouders in de eerste helft van de negentiende eeuw. Ze deed wel moeite om dat weg te moffelen. Om het boek naadloos

op *Jane Eyre* te laten aansluiten liet ze het eerste deel op Jamaica spelen, waar ze nooit was geweest, en het tweede deel op een niet nader genoemd Bovenwinds eiland. Maar het stadje dat ze beschrijft lijkt absoluut niet op Spanish Town, het is Roseau, de Coulibri-plantage is een exacte kopie van Geneva, de plaatsnamen die ze gebruikt komen op Dominica voor, en de sfeer vooral, de sfeer van dreiging, geweld en verval, is die van haar geboorte-eiland.

In de beschrijving van Antoinette is ze welhaast nog autobiografischer. Als Jean Rhys voelt Antoinette zich buitengesloten; ze wordt door haar moeder verworpen, door haar enige vriendin, door de zwarte bevolking en ten slotte door meneer Rochester, voor wie Jean Rhys' eerste Engelse geliefde model heeft gestaan.

De verschillen vlakke Rhys weg. In haar autobiografie, die tien jaar na *De wijde Sargassozee* verscheen, schreef ze over zichzelf als over Antoinette, maakte ze van zichzelf het verlegen, stille, teruggetrokken meisje uit de roman. Het schrijven had haar herinnering vervormd, het enige dat ze nog als waarheid wenste te zien, was haar fictie.

Meneer Rochester keert uit West-Indië terug met grijs in zijn haar en wanhoop in zijn ogen, en ook Antoinette belandt uiteindelijk in Engeland, al weigert ze dat te geloven. 'Ze beweren dat ik in Engeland ben maar ik geloof ze niet. We zijn de weg kwijtgeraakt toen we naar Engeland gingen. Wanneer? Waar? Ik herinner het me niet meer, maar we zijn de weg kwijtgeraakt.'

Na Dominica trok Jean Rhys dertig jaar lang van huur naar hotelkamer. Engeland stelde haar teleur. Bij Engeland had ze zich iets groots voorgesteld; het bleek klein en naargeestig.

Aan het einde van *De wijde Sargassozee* steekt Antoinette in een nachtmerrie het kasteel waar ze opgesloten zit

in brand en springt uit het raam. Beneden ziet ze een rivier glinsteren, de rivier uit haar jeugd, de rivier die langs de plantage stroomt.

Die rivier is het zuiverste beeld dat ze aan haar jeugd heeft overgehouden.

Jan Brokken

DEEL EEN

Sluit de gelederen, zeggen ze als er iets broeit, en dat deden de witte mensen. Maar wij hoorden niet in hun gelederen. De dames van Jamaica hadden nooit veel op gehad met mijn moeder, ‘omdat zij mooi is voor twee,’ zei Christophine.

Ze was mijn vaders tweede vrouw, veel te jong voor hem, vonden ze, en erger dan dat, een meisje van Martinique. Toen ik haar vroeg waarom we zo weinig gasten hadden, antwoordde ze dat de weg van Spanish Town naar Coulibri, waar wij woonden, erg slecht was, en dat wegwerkzaamheden nu tot het verleden behoorden. (Mijn vader, gasten, paarden, een veilig gevoel in bed – allemaal dingen die tot het verleden behoorden.)

Op een andere dag hoorde ik haar praten met meneer Luttrell, onze buurman en haar enige vriend. ‘Natuurlijk hebben ze hun eigen misère. Ze zitten nog altijd te wachten op de schadeloosstelling die de Engelsen hun hebben voorgespiegeld toen de Emancipation Act aangenomen werd. Kunnen ze lang wachten.’

Hoe kon ze weten dat meneer Luttrell de eerste zou zijn die het wachten beu werd? Op een stille avond schoot hij zijn hond dood, liep de zee in en werd nooit weergezien. Er kwam geen zaakgelastigde uit Engeland om zijn bezit te beheren – Nelson’s Rest heette het – en vreemden uit Spanish Town kwamen langstrijden om te roddelen en het drama uit en te na te bespreken.

‘Wonen, hier op Nelson’s Rest? Voor geen goud ter wereld. Er rust een vloek op dat huis.’

Meneer Luttrells huis bleef leeg, met blinden die klapperden in de wind. Algauw beweerde de zwarte bevolking dat het er spookte, zij waagden zich niet in de buurt. En niemand kwam bij ons in de buurt.

Ik schikte me in het eenzame bestaan, maar mijn moeder bleef plannen maken, bleef hopen; misschien moest ze wel hopen elke keer als ze langs een spiegel kwam.

Ze ging nog elke ochtend uit rijden zonder zich iets aan te trekken van het zwarte volk dat in groepjes bij elkaar stond om haar na te jouwen, vooral toen haar rijkleding versleten raakte (ze hebben een goed oog voor kleren, een fijne neus voor geld).

Op een dag, heel vroeg in de ochtend, trof ik haar paard liggend onder de frangipani-boom aan. Ik liep naar hem toe maar hij was niet ziek, hij was dood, zijn ogen zwart van de vliegen. Ik maakte dat ik wegkwam en repte er niet van, want ik dacht dat als ik het niemand vertelde het misschien niet waar was. Maar later op de dag vond Godfrey hem, hij was vergiftigd.

‘Nu zijn we van de wereld afgesneden,’ zei mijn moeder, ‘wat moet er nu van ons worden?’

Godfrey zei: ‘Ik kan niet dag en nacht op dat paard letten. Daar ben ik nu te oud voor. Het verleden is voorbij, laat het toch gaan. De Heer maakt geen verschil tussen zwart en wit en wit en zwart, zwart en wit is voor Hem hetzelfde. Leef in vrede, want Hij verlaat de rechtvaardigen niet.’ Maar dat kon ze niet. Ze was jong. Hoe kon ze niet verlangen naar alles wat zo plotseling, zo onverhoeds voorbij was. ‘Je bent blind, als je blind wilt zijn,’ zei ze onstuiwig, ‘en je bent doof als je doof wilt zijn. Die oude huichelaar,’ zei ze almaar. ‘Hij wist wat ze van plan waren.’

‘De duivel zwaait de scepter over deze wereld,’ zei Godfrey, ‘maar deze wereld duurt niet lang voor ons stervelingen.’

Ze haalde de dokter uit Spanish Town over om naar mijn broertje Pierre te komen kijken, omdat hij onvast op zijn benen stond en moeite had met praten. Ik weet niet wat de dokter tegen haar heeft gezegd, of wat zij tegen hem heeft gezegd, maar hij is nooit teruggekomen en sinds die dag is mijn moeder veranderd. Plotseling, niet beetje bij beetje. Ze werd mager en zwijgzaam, en ten slotte weigerde ze nog een voet buiten de deur te zetten.

Onze tuin was groot en mooi, net als de tuin uit de Bijbel – er groeide een boom des levens. Maar hij was verwilderd. De paden waren dichtgegroeid en de geur van dode bloemen mengde zich met de frisse geur van levend groen. Onder de boomvarens, hoog als de boomvarens in het oerwoud, was het licht groen. Orchideeën bloeiden uitbundig buiten het bereik van mensenhanden. Er was er een die iets van een slang had, een ander meer als een inktvis, met dunne bruine tentakels die bladerloos uit een verwrongen wortel hingen. Twee keer per jaar bloeide de inktvisorchidee, en dan zag je niets meer van zijn tentakels. Het werd een stolp van wit, lila, diep purper, een wonder om te zien. De geur was heel zoet en doordringend. Ik bleef altijd op een afstand.

De hele Coulibri-plantage was verwilderd, net als de tuin opgeëist door de jungle. Geen slavernij meer; waarom zou *iemand* nog werken? Mij stemde dat niet treurig. Ik had geen herinnering aan betere dagen.

Mijn moeder wandelde gewoonlijk de *glacis* op en neer, een betegeld, overdekt terras dat zich over de volle lengte van het huis uitstreckte en opliep naar een bamboebosje. Als

ze bij die bamboe stond, kon ze onbelemmerd over zee uitkijken, maar iedereen die langskwam kon zich aan haar vergapen. Ze keken naar haar, soms werd er gelachen. Lang nadat het gelach in de verte was weggestorven hield ze haar ogen gesloten en haar vuisten gebald. Tussen haar zwarte wenkbrauwen verscheen een diepe frons – als de snee van een mes. Die frons maakte me verdrietig en één keer raakte ik haar voorhoofd aan om het glad te strijken. Maar ze duwde me weg, niet ruw, maar ijzig rustig, zonder een woord te zeggen, alsof het voor haar vaststond dat ze aan mij niets had. Ze wilde bij Pierre zitten of wandelen waar zij wilde, zonder lastiggevallen te worden, het enige wat ze wilde was met rust gelaten te worden. Ik was oud genoeg om op mezelf te passen. ‘O, laat me toch met rust,’ zei ze dan, ‘laat me met rust,’ en toen ik ontdekt had dat ze hardop tegen zichzelf praatte, werd ik een beetje bang voor haar.

Daarom bracht ik mijn tijd grotendeels in de keuken door, een bijgebouwtje op enige afstand van het huis. Christophine sliep daar in een zijkamertje.

Als de avond viel, zong ze voor me als ze ervoor in de stemming was. Ik kon het niet altijd verstaan – ze zong in het Patois, want zij kwam ook van Martinique – maar ze leerde me het liedje: ‘De kleintjes worden groot, de kinderen trekken weg, zullen ze terugkomen?’ en het liedje over de bloemen van de ceder die maar een dag leven.

De melodie was opgewekt maar de woorden treurig, en dikwijls beefde haar stem die brak op de top van een hoge noot. ‘Adieu.’ Niet zoals wij het zeggen, maar *à dieu* en dat was ook logischer. De man die liefhad was eenzaam, het meisje werd verlaten, de kinderen kwamen nooit meer terug. Adieu.

Haar liedjes waren anders dan de liedjes van Jamaica en zij was anders dan de vrouwen van Jamaica.

Ze was veel zwarter – blauwzwart met een mager gezicht en strakke gelaatstrekken. Ze droeg een zwarte jurk, zware gouden oorringen en een geel hoofddoekje – zorgvuldig geknoopt met de slippen naar voren. Geen enkele andere zwarte vrouw ging in het zwart gekleed of knoopte haar hoofddoek zoals ze deden op Martinique. Ze had een zachte stem en een zachte lach (als ze lachte) en ofschoon ze vloeiend Engels kon als ze wilde, én Frans én Patois, zorgde ze er angstvallig voor net zo te praten als de anderen. Toch wilden ze niets van haar weten en haar zoon, die in Spanish Town werkte, zag ze nooit. Ze had maar één vriendin – een vrouw die Maillotte heette en ook niet van Jamaica kwam.

De meisjes uit de huisjes aan de baai, die af en toe kwamen helpen met de was en het ruwe werk, waren bang voor Christophine. Ik had al gauw begrepen dat dat de enige reden was waarom ze kwamen – want geld kregen ze er niet voor. Toch brachten ze cadeautjes mee, vruchten en groenten, en als de zon onder was hoorde ik dikwijls gedempte stemmen in de keuken.

Dus stelde ik vragen over Christophine. Was ze erg oud? Was ze altijd bij ons geweest?

‘Ze was je vaders trouwcadeau aan mij, een van zijn cadeaus. Hij dacht dat ik blij zou zijn met een meisje van Martinique. Ik weet niet hoe oud ze was toen ze haar op transport naar Jamaica zetten, heel jong. Ik weet niet hoe oud ze nu is. Doet het er iets toe? Waarom maak je me het leven zuur met dat gevraagd over dingen die lang geleden gebeurd zijn? Christophine is bij me gebleven omdat zij dat wilde. Daar had ze goede redenen voor, dat is zeker. Ik vermoed dat we nu dood geweest zouden zijn, als zij zich tegen ons had gekeerd, wat trouwens beter geweest zou zijn. Dood en vergeten en met rust gelaten. Niet weten

dat je in de steek bent gelaten, belasterd, hulpeloos. Al degenen die gestorven zijn... wie neemt het nu nog voor hen op?’

‘Godfrey is ook gebleven,’ zei ik. ‘En Sass.’

‘Die zijn gebleven,’ zei ze kwaad, ‘omdat ze een plek nodig hadden om te slapen en iets te eten. De jongen, die Sass! Toen zijn moeder op hoge poten vertrok en hem hier achterliet – o, o wat had die het te kwaad! – was het ventje vel over been. Nu lijkt hij een potige jongen te worden, en weg is hij. Die zien we niet meer terug. Godfrey is een schurk. De nieuwe heren zijn niet al te vriendelijk voor oude mensen en dat weet hij. Daarom blijft hij. Voert geen slag uit maar eet voor twee. Doet alsof hij doof is. Hij is niet doof; hij verkiest het niets te horen. Een duivel van een man!’

‘Waarom zegt u niet dat hij ergens anders onderdak moet zoeken?’ vroeg ik en ze lachte.

‘Dan nog ging hij niet. Dan zou hij waarschijnlijk proberen ons eruit te zetten. Ik heb geleerd geen slapende honden wakker te maken.’

Zou Christophine weggaan als u zei dat ze weg moest? dacht ik. Ik zei het niet. Ik was bang het uit te spreken.

Het was al te heet die middag. Ik zag druppeltjes zweet op haar bovenlip en donkere kringen onder haar ogen. Ik begon haar wat koelte toe te wuiven, maar ze wendde haar hoofd af. Ze zou een dutje kunnen doen als ik haar met rust liet, zei ze.

Vroeger zou ik teruggeslopen zijn om naar mijn slapende moeder op de blauwe sofa te kijken; vroeger verzon ik voorwendselen om erbij te zijn als ze haar haren borstelde, een zachte zwarte mantel om in weg te kruipen, een veilig toevluchtsoord.

Maar nu niet meer. Nu niet meer.